

■ Асоба

З'ЯМНЫЯ МАРЫ ЗОРНАГА ЧАЛАВЕКА

Чалавек — такая здзіўная істота, што яму заўсёды чагосьці не хапае. Памятаеце, як у папулярнай песеньцы 70-х гадоў мінулага стагоддзя? Зімою лета, восенню — вясні! Зразумела, што чалавеку заўжды хочацца нечага большага, чым ён мае: узнёслаці, вышыні і палёту нават у самых прыземленых рэчах. Можна, гэтая цяга і вымагае нас рухацца наперад, глядзець не толькі пад ногі, але кідаць свой позірк за гарызонт.

Усё так. Але цікава зразумець, чаго не хапае тым, для каго проста праца, гадамі звыклая надзённасць — тое, што для большасці з нас па-за межамі дасягальнасці? Двойчы Герой Савецкага Саюза лётчык-касманаўт Пётр Клімук з тых абраных, каму пашчасціла здзейсніць неверагоднае — пераадолець моц прыцягнення, убачыць Зямлю праз шкло ілюмінатара ў выглядзе «блакітнага шарыка» і нават абляцець вакол яго.

— Пётр Ільч, вы ў сваім жыцці бралі такія вышыні, што, здаецца, марыць больш няма аб чым. Што зямное, надзёнае вас турбуе сёння і чаго не хапае?

— Хаця я не аматар спрэчак, але з вамі не гаджуся: чалавек пакуль жыць, датуль ён марыць. Зараз у мяне сапраўды клопаты і думкі больш зямныя, але мне яны падаюцца досыць высокімі і маштабнымі, бо жыццё чалавека змяшчае ў сабе цэлы космас.

Не так даўно быў дома, на Брэстчыне. Сустракаўся з роднымі і бліжэйшымі — святкавалі юбілей старэйшай сястры, споўнілася ёй 80 гадоў. Асобная размова, якое гэта шчасце ў сваім узросце быць малодшым брацейкам! А скажу толькі пра тое, што сустрача была вельмі прыемная і сардэчная. Бо за сталом, па завядзёнцы, сабралася не толькі сям'я. Гаманлівы, усламіналі, спявалі, частаваліся суседзі і аднавяскоўцы, былі дзве мае аднакласніцы.

Не так даўно ў Брэсце прайшлі традыцыйныя спаборніцтвы лунчыкаў. На вялікі жаль, не змог прыехаць на іх — усё ж спаборніцтвы на прыз імя Пятра Клімука!

Увогуле, калі я першы раз паляцеў у космас, да мяне звярнуліся сябры-спартсмены. Яны хацелі, каб іх спаборніцтвы праходзілі як турнір, пераможцам якога ўручаць 6 прыз ад майго імя. Я гадзіўся — бо гэта ж не для славы, а для сяброў, для спорту, для моладзі, якая ім займаецца. А калі маладыя прыйшлі на трэніроўку да настаўніка, значыць, не бадзяюцца абывіду, не займаюцца нейкімі непатрэбнымі справамі, прыслухоўваюцца да аўтарытэтнага чалавека. Калі маё імя паспрыяе развіццю спорту і такім добрым рэчам — я абедзюма рукамі «за». Гэтай ініцыятыве і турніру ўжо не адно дзесяцігоддзе. І мне вельмі даспадобы тое, як на зямлі пераплаліся спорт і космас!

Апошнім часам прызвычаіўся ездзіць у Беларусь цягніком. Гэта па справах у Мінск бывае зручней на самалёце ці машынай. Некалькі гадоў займаў, калі працаваў над стварэннем Беларускага касмічнага апарата, «матаўся» між Масквы і Мінскам амаль кожны тыдзень. А ў Брэст добра ездзіць па чыгунцы: вечарам на Беларускам вакзале ўпадукуеся, ноч спіць сабе, а раніцай яшчэ некалькі гадзін

ёсць на тое, каб, папіваючы гарбату, глядзець у акно: у гарадскім тлуме цяжка бывае асэнсаваць, якая пара года для краіны вельмі патрэбны кірунак, да непасрэднага запуску спадарожніка на зямную арбіту працягнуліся не толькі гады, але і штодзённая праца, перамова з адказнымі людзьмі на розных узроўнях у Мінску і ў Маскве. Дый шмат чаго было на працягу таго адрэзка жыцця.

Мне вельмі даспадобы тое, што беларускі краевяд не адрозніў ад таго, які ўбачыш дзе-небудзь у Бельгіі.

А тут сядзіш у купэ, нікуды не спяшаешся, маеш час назіраць за тым, што на свеце робіцца. А глядзець на беларускія краевіды — адно задавальненне: праязджаеш лес, і адразу думкі пра тое, якія грыбы ў ім могуць «вадзіцца», празрыстыя рэчкі — вузенькія, але глыбокія. І думачка пра крыніцы, якія і сілкуюць, пра р'юк, які хаваюцца там пад карчамі. А калі адкрываецца відовішча палёў, то тут сэрца мае сціскаецца ад пачуцця годасці за сваё зямлю і людзей: тэхніка апрацоўвае ўраджай, некаторыя палі ўжо чыстыя, усё сабрана, толькі салама ў спецыяльныя валкі спрасавана. Мне вельмі даспадобы тое, што беларускі краевяд не адрозніў ад таго, які ўбачыш дзе-небудзь у Бельгіі.

— Пётр Ільч, вы казалі, што цяпер з Масквы не ў Мінск ездзіце, а праз яго. Ці азначае гэта, што вы неяк аддаліся ад работы над беларускім спадарожнікам?

— Так, я сапраўды зараз адшоў ад той працы, якой з задавальненнем займаўся не адзін год. Беларускі касмічны апарат — такое «дзіця», у якога сёння шмат «бацькоў», бо гэта відавочная перамога беларускай навуцы, плён супрацоўніцтва вучоных дзвюх краін. Ад мары і ведання, што касмічная галіна для краіны вельмі патрэбны кірунак, да непасрэднага запуску спадарожніка на зямную арбіту працягнуліся не толькі гады, але і штодзённая праца, перамова з адказнымі людзьмі на розных узроўнях у Мінску і ў Маскве. Дый шмат чаго было на працягу таго адрэзка жыцця.

Вы ж ведаеце, што я жыў не ў Маскве, а ў Зорным гарадку. Гэта найбліжэйшае Падмаскоўе. Раней я сядзіўся ў машыну гадзін у сем раніцы, за сорок хвілін даязджаў да цэнтара расійскай сталіцы. Зараз трэба выязджаць з дому на гадзінну раней, бо дарога займае 2,5—3 гадзіны ў адзін канец: шмат машын, дарога вузкая, заторы, рух з хуткасцю 20 кіламетраў за гадзіну. Адным словам, маю намер максімальна звужаць неабходнасць сваёй штодзённай прысутнасці ў Маскве. Праца са студэнтамі мне гэта дазваляе.

Яшчэ адна з маіх сённяшніх прыемных турбот — гэта лётчыца. Яно ў мяне адмысловае, такога больш не тое што ў Падмаскоўі, нават і на ўсю Беларусь не знойдзеш!

Беларускі касмічны апарат — гэта відавочная перамога беларускай навуцы, плён супрацоўніцтва вучоных дзвюх краін.

Не таму, што гэта нейкі гмах, палац ці адмысловае замка. Не, гэта звычайны драўляны дом, які мы пабудавалі шмат гадоў таму каля Зорнага. Тады многія мае калегі-касманаўты атрымалі тут невялічкія надзеі зямлі. Будавалі дум з думкамі, што летам будзем адпачываць з сям'ёй сына. А так атрымаўся, што ён шмат гадоў працаваў за межамі краіны, толькі сёлета вяртаецца ў Маскву.

А лётчыца адметная таму, што усё ў ім зроблена маймі рукамі. Дамок патанае ў зеляніна, у кветках — гэта клопаты майей жонкі. А я майстар па дрэве, разьбяр: і простыя цяплярскія штuki раблю, і нейкую драўляную аздобу таксама.

Вось зараз на лётчыцы новыя турботы: рабочыя праводзяць прыродны газ. Мая задача — зрабіць у сцяне спецыяльнае акенца. Каб гэта не было проста тэхналагічнай дзіркай, а мела яшчэ і нейкую эстэтычную ролю ў знешнім выглядзе дома.

— Пётр Ільч! Адкрыцеце таямніцу: што звязвае вас з украінскімі горадамі Крэм'ячуг? — Вы пра тое, што 9 жніўня выканкам Крэм'ячугскага гарадскога савета прыняў рашэнне прысоўбіць мне званне ганаровага грамадзяніна гора-

стання вынікаў касмічнага маніторынгу, экалагічныя вышукі і, увогуле, найсучаснейшыя касмічныя тэхналогіі, якія яны вельмі шукаючы прыстасавалі для зямных патрэб — пакуль што тэрэтычна. Вельмі цікавыя работы. Можна, не ўсе з іх сёння магчыма выкарыстаць, але яны скіраваны на будучыню — мне такі падыход да жыцця, вучобы і працы вельмі блізка. Толькі з мар, фантастычных, на першы погляд, ідэй нараджаюцца новыя тэхналогіі, якія робяць наша жыццё камфортным і дынамічным.

Мне было вельмі прыемна, калі мяне расказалі, што з такой ініцыятывай на гарадскія ўлады Крэм'ячуга выйшла некалькі арганізацый і асоб: старшыня Кіеўскай гарадской арганізацыі Украінскага саюза савецкіх адфіцэраў, старшыні савета гарадской арганізацыі ветэранаў Палтавы і арганізацыі ветэранаў Чарнігаўскага вышэйшага авіяцыйнага вучылішча лётчыкаў, якое я і скончыў у 1964 годзе. Увогуле, да ініцыятывы, як мяне вядома, далучыліся і некаторыя расійскія арганізацыі і асобы.

Але я пра іншае: справа ў тым, што хаця я заканчваў Чарнігаўскае вучылішча, спачатку ў мым баявым жыцці быў Крэм'ячуг: менавіта ў яго я прыехаў вучыцца лётнага справе ў 1959 годзе. Адбылася так званая крушчовская рэформа арміі, пры якой значна скарацілі колькасць лётных вучылішчаў. Так я апынуўся ў Чарнігаве. Але з Крэм'ячугом у мым жыцці шмат што звязана: гэта мае юнацтва, курс «маладога байца», першыя ўражанні ад новага самастойнага жыцця. Не кажучы пра тое, што менавіта там у мяне з'явіліся новыя таварышы.

Так што гісторыя са званнем ганаровага грамадзяніна — гэта сапраўды фантастычная машына часу, якая вярнула мяне ў маладосць, акунула ў вір дзіўных успамінаў, дала магчымасць наладзіць нейкія адносіны, якія выпадкоўва былі пераарваны з-за з'ябв абставін, адлегласці і часу. Вось вы пыталіся пра тое, чаго мне хочацца больш за ўсё, чаго бракуе. Адказаваў: так, бывае, хочацца, каб час стаў «адносным», расцягнуўся, каб у сутках было не 24 гадзіны, а на 2—3 больш. Час — гэта тое, чаго нікому і ніколі не хапае.

Ларыса РАКОЎСКАЯ

■ Дэмаграфічная бяспека

ЦІ СТАНЕ НАС БОЛЬШ?..

На Міншчыне створаны першы ў краіне грамадскі Савет па дэмаграфічнай бяспецы

У Мінскай вобласці працуе ўжо другая Праграма дэмаграфічнай сітуацыі (на 2011—2015 гг.). Першая дзейнічала да 2010-га. Як паказаў аналіз, мэтанакіраваныя мерыпрыемствы, скаардынаваныя дзеянні ўсіх зацікаўленых асоб прынеслі ядрэнныя вынікі. Цэнтральнае дачыненне да вырашэння праблем дэмаграфіі непасрэдна рэгіёна маюць і сацыяльныя службы. Сёння мы гутарым з намеснікам старшыні Камітэта па працы, занятасці і сацыяльнай абароне Мінаблвыканкома, членам Савета па дэмаграфічнай бяспецы Мінскага абласнога выканаўчага камітэта Тамарай ТРУБЧЫК.

— Тамара Іванаўна, пры Мінскім абласным выканаўчым камітэце ўжо існуе Савет па дэмаграфічнай бяспецы. Але сёння створаны яшчэ адзін — грамадскі Савет па дэмаграфічнай бяспецы. З чым гэта звязана і ці не будуць гэтыя структуры дубляваць адна другую?

— Пачнем з таго, што Савет па дэмаграфічнай бяспецы займаецца каардынацыяй і міжведамасным узаемадзеяннем у вырашэнні задач, што пастаўлены Праграмай. Сюды ўваходзяць прадстаўнікі ўсіх зацікаўленых дзяржаўных структур: праваахоўных, адукацый, аховы здароўя, спорту, культуры і гэтак далей. Бюспрэчна, і раней мы далучалі да работы грамадскасці і рэлігійныя арганізацыі. У той жа час прыйшлі да высновы, што павінна быць і нейкі каардынацыйны орган, які б скіроўваў грамадства на вырашэнне бялых праблем, аб'ядноўваў намаганні і патэнцыял дзяржаўных інстытутаў і грамадства.

І вось у чэрвені мы сфарміравалі такую структуру з прадстаўнікоў грамадскіх, асветніцкіх і рэлігійных арганізацый. Спадзяемся, што яна будзе працаваць у цесным кантакце з Саветам па дэмаграфічнай бяспецы і вырашаць адны і тыя ж задачы, але маштабна бы я будуць больш значымі — у рабоце з моладдзю, рознымі ўзроставымі і сацыяльнымі групамі насельніцтва. А праблем сапраўды хапае. Чаю сёння знізілася колькасць дзяцей у сям'ях, чаму насельніцтва абыймае стаўіцца да свайго здароўя? У свай час увага да гэтай тэматыкі была крыху ослаблена. Таму нашы памкненні — павысіць значнасць сям'і ў грамадстве, выхавачь у людзей клопат пра сваё здароўе і здароўе сваіх блізкіх, прывіць здарова лад жыцця, негатыўнае стаўленне да асацыяльных з'яў: алкагалізму, наркаманіі.

Асабліва хвалюе тое, што людзі паміраюць ад знешніх прычын. У выніку вытворчага траўматызму, утаплення, пажараў, дарожна-транспартных здарэнняў, суіцыду, алкагалізму, наркаманіі.

— Мінская вобласць, наколькі валодаю інфармацыяй, ядрэнна выглядае па дэмаграфіі ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі краіны... — За 8 апошніх гадоў агульны каэфіцыент нараджальнасці на Міншчыне павялічыўся з 10,1% да 12,8% і сёння складае 13% — адзін з самых высокіх у рэспубліцы. Сумарны каэфіцыент нараджальнасці таксама ўзрос да 1,9, у той час як у краіне ён — 1,6. Варта сказаць, што зніжаецца і смертнасць. Але гэты паказчык, бюспрэчна, нас не задавальняе. Асабліва хвалюе тое, што людзі паміраюць ад знешніх прычын. У выніку вытворчага траўматызму, утаплення, пажараў, дарожна-транспартных здарэнняў, суіцыду, алкагалізму, наркаманіі. Толькі ўдуміцеся: за паўгоддзе па гэтых прычынах загінула 916 чалавек, у тым ліку скончылі жыццё самагубствам 216 чалавек. Зніжэнне ёсць, але яно нізкаячэнне. Значыць, недапрацоўваем у гэтым плане. А папярэдзіць негатыўныя з'явы можна толькі агульнымі сіламі — як дзяржавай, так і грамадскасці.

— Не сакрэт, што для Мінскай вобласці, зрэшты, як і ў цэлым для краіны, актуальна праблема старэння насельніцтва. А старасць, як той казаў, не радасць. Гэта і бездапаможнасць, і адзінота. Бяспечныя ўмовы жыццядзейнасці старых таксама ў полі зроку стварэння грамадскага фарміравання?

— Так, на Міншчыне 24% пенсінераў, і з кожным годам іх колькасць павялічваецца. Таму ўсе разам мы павінны працаваць на стварэнне бяспечных умоў пражывання для такой катэгорыі людзей. Для гэтага ёсць усё ўмовы: функцыянуе 23 тэрытарыяльныя цэнтры сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва, пры якіх працуюць аддзяленні сацыяльнай дапамогі на даму. Усе, хто мае патрэбу ў доглядзе, могуць замачываць за сабой сацыяльнага работніка. Хтосьці на платнай аснове, а хтосьці і бясплатна: залежыць ад дастатку і катэгорыі грамадзяніна. Створаны і новыя формы работы з састарэлымі. Яны могуць бяспечна перазімаваць у дамах-інтэрнатах. Практыкуем і дамы сезоннага знаходжання. Такія працуюць у Вілейцы, Σταбуцкім, Салігорскім раёнах, плануецца адкрыцьце ўстаноў патранажнага знаходжання ў Лагойскім раёне. У такія «прытулі» пажылыя людзі могуць з'ехацца, каб перакачаць халодную пару года. Тут створаны ўсе ўмовы для камфортнага жыцця. ёсць тэлевізар, медыцынскі пункт. Да жылкоў наведваецца сацыяльны работнік, які і ў пецы распаіліць, і дапаможа прыгатаваць ежу. Акрамя таго, уладкоўваем пенсінераў, асабліва адзінкоў, у прыёмныя, патранажныя семі. На летні перыяд у Вілейцы на базе сезоннага знаходжання наладзілі сацыяльную дачу. Тут адпачылі і направілі здароўе пяць сем'яў інвалідаў.

Разам з тым прыемна, што ў цэнтральным рэгіёне стала больш шлобаві і менш разводаў. За сем месцаў летася больш зарогістравана 5460 шлобаві і 3672 разводы. Сёлетня гэтыя паказчыкі на ўзроўні 7000 і 3100. Павялічваецца колькасць шматдзетных сем'яў. У кастрычніку будзем узнагароджваць 36 маці, якія выхавалі пяць і больш дзяцей. У сакавіку такіх жанчын было 23.

— Сапраўды, гэта прыемныя навіны. І ўсё ж, Тамара Іванаўна, ёсць раёны, дзе асабліва дрэнная дэмаграфічная сітуацыя, высокая смертнасць. З чым гэта звязана? І якія захады трэба рабіць, каб выправіць сітуацыю?

— У аўтайдарах — Мідзельскі, Капальскі, Крупскі, Нясвіжскі, Клеіцкі раёны. Насельніцтва тут старэе катастрофічна. У той жа час сярэдняя працягласць жыцця па вобласці павялічваецца: з 67,8 у 2006 годзе да 71 года ў 2013-м. А «рэцэптаў» для выправлення дэмаграфічнага становішча шмат. У аддзелены ад сталіцы мясцовасцяў трэба больш актыўна ствараць новыя цікавыя формы вытворчасці, каб замачываць кадры. На мой погляд, у грамадстве склаўся стэрэатып, што моладзь імкнецца як мага хутчэй трапіць у горад. Мяркую, трэба даваць магчымасць выпускнікам вучыцца ў горадзе, набываць там спецыяльнасць, і разам з тым ствараць ўмовы, каб яны вярталіся на сваю малую радзіму. Беларусь задуна ўласціва пачуццё роднага дома, крзўных сувязяў, прывязанасць да родных мясцін. І гэтыя пачуцці трэба разбудзіць і падтрымліваць.

Таццяна ЛАЗОЎСКАЯ

■ На слыху

Памёр дырэктар беларускага ТЮГа Юрий Кулік

Дырэктар Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага гледача Юрий Кулік раптоўна памёр на 62-м годзе жыцця, паведамлілі БЕЛТА ў тэатры.

Папярэдняй прычына смерці не называецца. Цырымонія развітання адбудзецца 3 верасня ў 13.00 у ДOME літаратара. Як плануецца, пахаваюць Юрыя Куліка на Паўночных могілках. Юрыя Куліка скончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (1976) па спецыяльнасці «артыст драматычнага тэатра і кіно». Служыў артыстам у тэатры імя Якуба Коласа (Віцебск, 1976—1988). Быў накіраваны ў тэатр імя Янки Купалы для рэжысёрскай стажыроўкі (1988). Як рэжысёр-постановшчык адбыўся ў ТЮГа (1991—1995). Працаваў у Саюзе тэатральных дзеячаў, дырэктарам Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, з 2009 года аднавіў работу ў ТЮГу ў якасці дырэктара.

Вядомы як рэжысёр і драматург, яго п'есы неаднаразова ставіліся ў розны час, спектаклі па п'есе «Аднакласнікі» («Дзень птэрэадкітля») і «Пані Завіруха» з поспехам ідуць і сёння ў ТЮГу.

ВЕЛАЭКСКУРСІЯ ПА НАЧМІН БРЭСЦЕ

Больш за трыста веласіпедыстаў адгукнуліся на прапанову паўдзельнічаць у першай брэсцкай начной веласіпедысцкай арганізацыі. Арганізатары не чакалі такога ашнлагу, але ў экстрэмальных умовах не разгубіліся. Разлізоўвалі ідэю веласіпедысцкай грамадскае аб'яднання «Ручаёк» і партал «Віртуальны Брэст» пры падтрымцы Брэсцкага гарвыканкома.

«Такой колькасці людзей ніхто, вядома, не чакаў. Мы разлічвалі на сто, максімум на 150 чалавек», — кажа адзін з арганізатараў вандроўкі Андрэй Кухарчык. Забяспечвалі бяспеку маштабнага мерапрыемства супрацоўнікі батальёна ДПС Брэста і асобнага спецыяльнага ўзвода ДПС «Буг». Старт і фініш у гэтым спаборніцтве даваў трубаца, а ў паўзах для публікі іграла скрыпка. Жывая музыка надала романтичнасці гэтай веласіпедысцкай ночы.

З парку імя 1 Мая экскурсантаў рушылі ў музей літаратуры, а адтуль — ў Брэсцкую крэпасць. Веласіпедысты праехаліся вакол крэпасці і ўшанавалі памяць загінулых абаронцаў хвілінай маўчання каля Вечнага агню.

Скончылася веласіпедысцкая ў Музеі гісторыі горада, які адчыніў свае дзверы для ўсіх ахвотных у 2 гадзіны ночы. Па словах арганізатараў, у бліжэйшы месяц плануецца закрыццё веласезона. Прапанавана правесці адразу два мерапрыемствы: адно ў горадзе і адно ў вобласці або ранёе.

Кар. «Звязды»

Валянцінкі

Кузьміч прачынаўся рана — каб і не хацеў. Кот, што зазвычыў спаў у нагах, цяжкім поступам (восьмількі вагі як ні-як!) пераходзіў да ягонага твару, кратаў лапай за устава, што азначала: добром прашу — уставай, пайшлі на кужно.

Быў час, гаспадар спрабаваў не слухаць яго: сварыўся, праганяў, хаваўся пад коўдру. Кот тады абурана таптаўся па галаве — перакрываў дыхаанне. А калі зганялі, адыходзіў на біясечную адлегласць і ўздываў ну гэтакі вэрхал... На ўвесь трохпапярковы курняўкаў: «расказваў», які гаспадар лайдак, а ён — бядак і гаротнік.

У сцены пачыналі грэцца суседзі... Таму за лепшае было падняцца адразу, следам за катом (ён, тычкай наставіўшы хвост паказваў дарогу) пайсці да халадзільніка, дастаць адтуль загадаў падырхтаваную пайку, падсоўчы пад чорную нахабную пусу і цяжыцца ўздываць: успомніць, які некалі і перад ім нябожчыца-жонка ставіла поўныя талеркі і, ён, здаралася, яшчэ і носам круціў: маўляў, вось гэты з'ём, а гэты — не буду, бо не люблю...

Цяпер хоць-хоць ён усё ёсць, што было... Калі было.

«Цярпець ненавідзеў» хадзіць па крамах. Найперш таму, што кожны раз там сустракаўся нехта, хай шапачна, але ж знаёмы, і як быццам зацікаўлена пачынаў распываць пра ягонае жыццё-быццё, узгадаць нябожчыцы ды захоплены казачы: «Святая была жанчына!»

Кузьміч гэта ведаў. Ведаў, які ніхто! Таму, каб схавача свае слёзы, лез у кішонаў па кашалёк, дрыжачай рукой выцягваў адтуль грошы... Не, не на прадукты. Іх, прынамсі, сабе (бо кот — гэта святое!) ён мог і не купіць, а вось гарэлку браў амаль заўсёды: хацеў яшчэ раз з некім памянчыць сваю Лёлю, разліваў нешта новае пра яе пачуць. І нават расказаць, магчыма.

Дзівак: пасля першай жа чаркі высвятлялася, што пра яе гаварыць ніхто не збіраецца. Некайца — нават роднаму сыну: усё размовы пра маці той абрываў кароткім: «До... Не рві мне душу!»

Значыць... Значыць, заставаўся... кот, які дзень пры дні... слухаў і, як здавалася, разумееў яго, шычра спачуваў і шкадаваў. Ды ішчэ мо Надзя.

Некалі з нябожчыцай-жонкай яны разам вучыліся ў тэхнікуме, жылі ў інтэрнаце. Потым, па размеркаванні, удзвюх прыехалі ў гэты гарадок, павыходзілі замуж за «сваіх старых» і адна ў адной пахрысцілі дзяцей... Жылі, як сёстры, лічы. Цяпер, калі адной не стала, другая, кінуўшы усё сваё (працу, дом, гарод, гаспадарку), часам заходзіла да ўдаўцы — хоць большага апратвала кватэру (у самога на гэта ні навываку, ні звычайкі, ні жадання...). нешта мыла-прасавала-вешала, варыла вялікую

ЗДРАДА

каструлю баршчу (бо нельга ж з яго жыважом дзень пры дні аб сухім!), насмажвала Лёліных (адзін да аднаго) катлёт...

Ён аджываў тады — хоць на нейкі час... Яшчэ і таму, што з Надзёй можна было, «як тады» (калі жонка была жывая), пасядзець за сталом, пагаманіць, узгадаць мінулае жыццё. Гэта значыць, высвеціць, аднавіць у памяці нейкія эпізоды з яго і тым самым як бы яшчэ раз перахрысціць...

У той дзень кума пазваніла яму сама і з самаенькай раніцы — нагадала, што сёння, каб не гарэла, было б 60 яе Васілю...

Кузьміч зразумеў ад слова: трэба з'ездзіць на могілкі. Ён гэта — лёгка, ён — з дарагой душою, дапамога — і прыбрацца, і папярвіць лавачку, нават пафарбуе яе (падырхтавана ўсё).

А галоўнае — там рукою падаць — шодзіць да жонкі...

Сустраляе, як заўжды, на прыпынку — паехалі. Па завядзёнцы, абшлілі магілы ўсіх сваіх: адведалі, як той казаў, ля кожнай крыху пастаялі. А вось зрабілі потым не ўсё, бо немагчыма адкуль узяць дождж. І здавалася б, рэдзенькі, дробны, а намачыў — і змялі, і тую лавачку (ужо не пафарбуеш), намачыў, які ні хаваліся, абутак і адзежу. Таму, каб не падкаліць прастуды якой (сцеражонага ж Бог сцеражэ... Ды і хварэць ім няма за кім), спехам вярнуліся назад: Надзя, як заўжды, купіла прадукты — збіралася штось гатаваць...

Але найперш жа ён, гаспадар, мусіў расчыніць дзверці шафы, дастаць адтуль жончын цёлпы халат, падаць Надзі.

У сухое, хатняе адзеўся і сам, адкаркаваў бутэльку. Выпілі — пакрысе, па маленькай — памяншлі сваіх нябожчыкаў і заадно, здаецца, саргеліся. Можна было рабіць нешта далей.

На пліцэ варыўся булён, Кузьміч прыладжваў мясарубку, каб накруціць фаршу (а дзе мяса, там кот), Надзя села абіраць бульбу.

Яны размаўлялі пра штось — як заўсёды, гучна, бо гаспадар даўно глухаваты... Мусіць, там